

Nota preliminar sobre la necròpolis de Coll s'Avenc (Tavertet, Osona)

M. MOLIST, W. CRUELLS, D. BUXÓ i M. M. ESPADALER

SITUACIÓ I PRECEDENTS

La Necròpolis de Coll s'Avenc es troba al límit oest de la comarca d'Osona, a l'extrem sud de la serralada del Collsacabra, en un dels replans formats per l'erosió dels materials eocènics que la formen. Es situa a poca distància del municipi de Tavertet, al peu de la vessant de migdia del Puig el Sauler i Pla de Monteis (1.050 m.); a pocs metres del començament del cingle que domina la vall mitja del riu Ter (Embassament de Sau) (fig. 1).

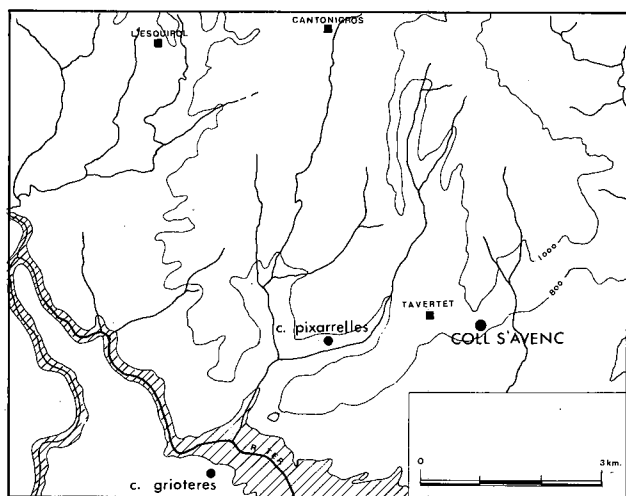

Fig. 1 - Situació geogràfica de Coll s'Avenc i dels principals jaciments de les rodalies.

En els anys 1978 i 1981 al realitzar-se l'ampliació del camí que des de Tavertet porta a Rupit, Jordi Sangles localitzà i recollí els primers lots de materials arqueològics, que foren objecte d'un primer estudi per un de nosaltres (1). El fet de trobar-nos davant d'un possible jaciment fins ara desconegut, amb unes característiques poc usuals i tenint

en compte el procés de lenta destrucció que presentava, ens porta a la realització d'una prospecció-excavació la primavera de 1983 (2).

JACIMENT: ESTRATIGRAFIA I ESTRUCTURES

Els objectius d'aquesta primera excavació eren la confirmació del jaciment al mateix temps que s'extreien les primeres informacions sobre les característiques del mateix (natura, possible extensió,...). Després d'una primera prospecció ocular amb la corresponent recollida de fragments de ceràmica en superfície, s'obriren tres cales de sondeig. Dues d'elles (cales A i B) situades en els punts on les troballes en superfície havien estat més importants, i la tercera (cala C) gairebé al límit de la zona on aquestes es realitzaven.

La *cala A* es situa gairebé al mateix costat del camí i pròxima al lloc de les antigues troballes. Amida 2 x 2 m., essent lleugerament ampliada posteriorment (fig. 2).

El nivell superficial (a), molt carregat de matèria orgànica i amb una potència de 9 a 12 cm. es troba només en els dos quadres més apartats del camí (A2 i A4). Als més pròxims (A1 i A3), el nivell superficial havia estat erosionat, apareixent-hi una terra de color marró fosc molt homogeni, de caràcter granolós, amb matèria orgànica, que constitueix l'estrat I (b) i que es localitzà en els quatre quadres del sondeig. Dins l'estrat I i a poca fondària (15-20 cms. del sòl actual), després d'uns fragments de mides reduïdes, apareixen tres urnes de ceràmica a mà (fig. 3).

(2) Hi participaren a més dels autors de la present nota: Pep ANFRUNS, Lluís COLOMER i Imma OLLICH; als qui agraïm el seu ajut. Donem, també, les gràcies al Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya per les facilitats atorgades, així com als habitants de Tavertet. La segona campanya d'excavacions realitzada l'estiu del mateix any ha proporcionat un nou conjunt d'enterraments; actualment en curs d'estudi.

(1) Veure MOLIST, M., 1982.

Fig. 2 - Vista general del jaciment.

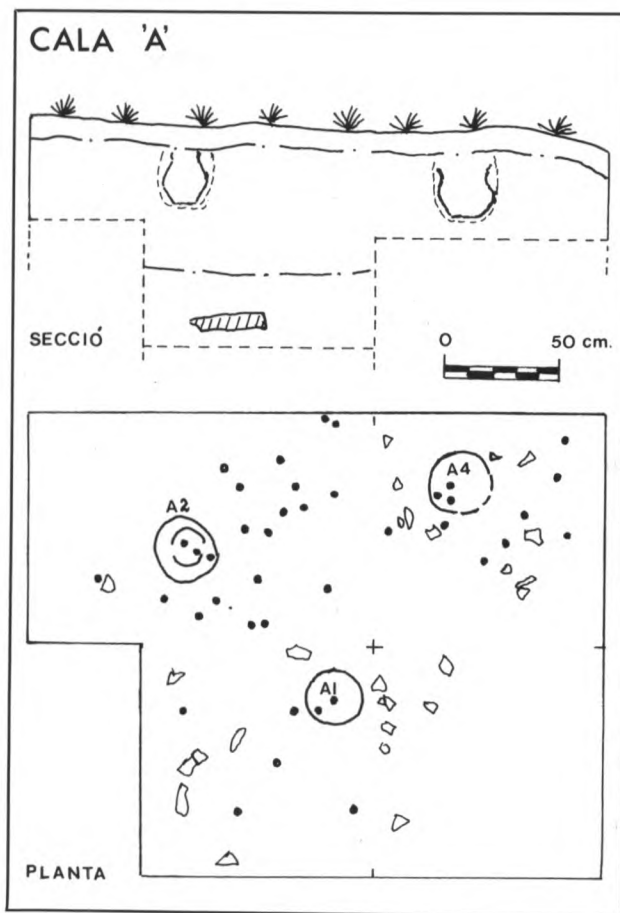

Fig. 3 - Planta i secció de la prospecció del 1982.

Urna A1. Surt al quadre A1, el més proper a la carretera i que havia estat erosionat. Només se'n conserva la part inferior, a partir de la carena, que aflorava en el sòl actual. Al seu interior a més d'algun fragment de ceràmica del mateix vas enfonsat per la pressió de les terres, s'hi trobaren una forta concentració de fragments d'os de petites dimensions, totalment calcinats. Aquests fragments d'os apareixen també al vol exterior de l'urna.

Urna A2. Al quadre A2, a uns 15 cms. de la superfície i a uns 90 cms. de l'interior. Pràcticament sencera, però, en molt mal estat de conservació: totalment esclafada per la pressió de les terres. Al seu interior apareixen els fragments de ceràmica corresponents al vas que li servia de tapa.

Urna A4. Situada en el quadre A4, surt a uns 20 cms. de fondària i a uns 80 cms. - 1 m. de les anteriors. Sencera i en el mateix estat de conservació que l'anterior. Presenta un plat/tapadora cobrint-la. Al seu interior, a l'igual que la urna A1, apareixen fragments d'os totalment calcinats, si bé en menys quantitat.

A l'entorn de les urnes i a tota l'àrea del sondeig no es trobà cap altre material arqueològic. Caldria citar, també, la uniformitat del sediment: terres de color marró fosc, granuloses (estrat I) amb petites pedres calcàries, sense mostrar de forma clara cap tipus d'estructura.

L'aprofundiment dels quadres A1 i A2 proporcionà a uns 60-65 cms. de la superfície un canvi d'estrat (estrat II) format per terres d'un color marró més clar, més argiloses, més compactes i l'apari-

Fig. 4 - Urnes A-2 i A-4.

ció a uns 80-85 cms. d'una llosa plana d'uns 30 x 40 cms.

La *cala B* s'obrí a uns 10 m. de l'anterior; situada a prop del camí amida 2 x 1 m. Presenta una estratigrafia paral·lela a la de la *cala A*, amb un estrat superficial de 8-10 cms.; un estrat I d'una potència de 30-35 cms. de terres de color marró fosc, granuloses, paral·leles a les cales A i C, amb absència de material arqueològic. L'estrat II presenta la mateixa composició que a la *cala A*, també sense material arqueològic.

La *cala C* es situa a uns 90 m. vers l'est de les anteriors. De 2 x 1 m., presenta un nivell superficial d'una potència de 7-9 cms.; un estrat I de les mateixes característiques que a les altres cales i amb una potència de 50 cms., s'hi trobà una gran llosa inclinada (70 x 55 cms.) i absència de material arqueològic. L'estrat II, compost per terres de color marró-grisós, d'una potència de 35 cms., proporciona uns pocs fragments de ceràmica de manera dispersa i de dimensions reduïdes, acompanyats d'algun fragment de carbó i terracuita.

A partir d'uns 55-65 cms. de la superfície, aquestes mateixes terres esdevenen més compactes, adquirint un to més grisós en l'estrat III, completament estèril arqueològicament.

DESCRIPCIÓ DE LES URNES

Urna A4.

De forma oberta, amb vora exvasada, cos en perfil carenat alt i fons pla (figs. 5 i 6).

Decoració: Lleugers acanalats horitzontals a l'interior de la vora. A l'exterior i a la part superior arran del llavi, lleugeres incisions lenticulars obliqües. Per sota al llavi i dins la mateixa vora, solcs acanalats formant motius geomètrics triangulars (en l'estat actual de conservació no són visibles a tot el perímetre). A la inflexió vora/cos, doble línia d'impressions puntillades i per sota, i omplint tota l'esquena, solcs acanalats formant motius geomètrics

de meandres, associats amb altres bandes d'impressions i incissions.

Pasta: de color marró, dura, granulosa, amb abundant desgredant format per petits granets de quars, felDSPat i quarsites.

Superfície: color marró, amb diferents tonalitats degudes a la cocción. L'acabat és polit a l'exterior i interior.

Mides: Diàmetre boca = 21 cms.
 Diàmetre màxim = 24 cms.
 Diàmetre base = 9,5 cms.
 Alçada = 20 cms.
 Gruixudària pasta = 6 mm. aprox.

Plat/tapadora de la urna A4

De parets divergents i lleugerament convexes, llavi pla amb fons també pla i lleugerament engruixit i petita depressió central a la part exterior. No presenta decoració.

Pasta: dura, granulosa, de color marró amb abundant desgredant de mesures mitjanes (3 mm.), format per quars i quarsites.

Superfície: color marró a l'exterior; acabat groller/allisat simple, de difícil precisió pel seu mal estat de conservació. A l'interior presenta el mateix color i l'acabat és polit.

Mides: Diàmetre boca = 25,5 cms.
 Diàmetre base = 6,8 cms.
 Alçada = 8'5 cms.
 Gruixudària pasta = 8 mm. aprox.

Urna A1.

Se'n conserva únicament la part inferior i correspondria a una forma amb carena alta ben diferenciada i fons pla. No presenta decoració a la part que s'ha salvat (fig. 5).

Pasta: de color marró, compacte amb abundant desgredant de gra mig, format per quars i quarsites.

Superfície: a l'exterior color marró-negrós amb

Fig. 5

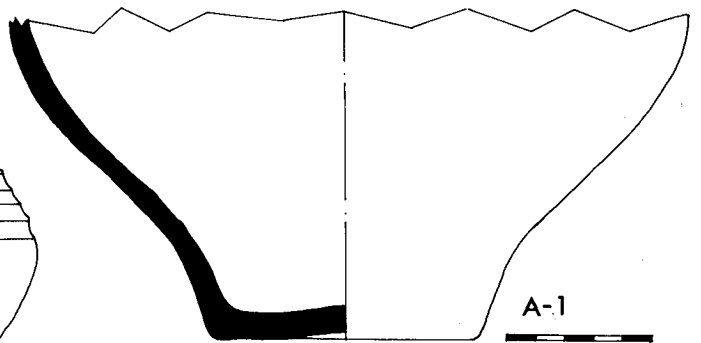
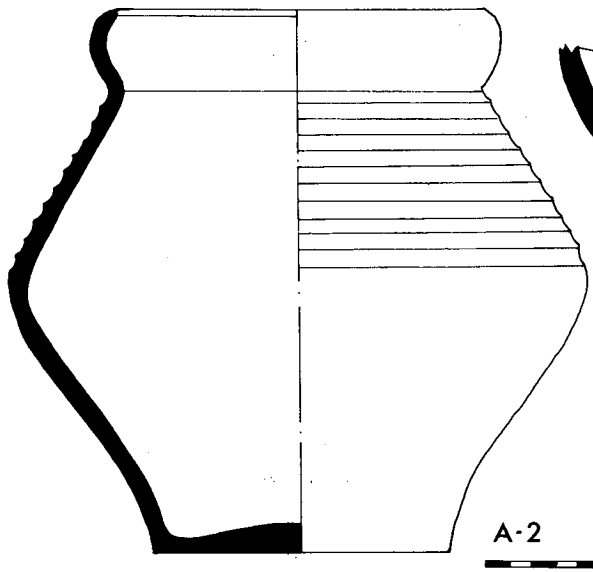
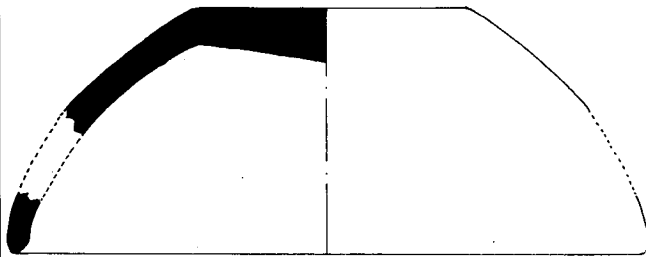
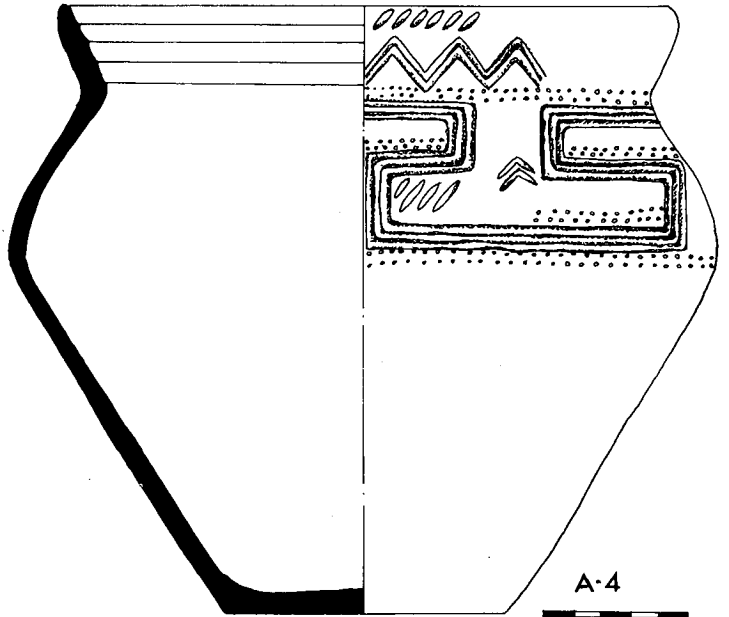
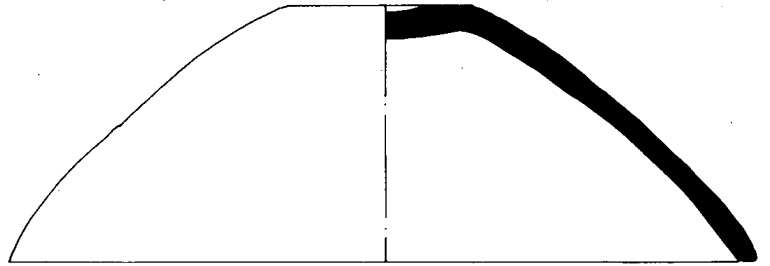

Fig. 6 - Detall urna i plat A-4.

acabat allisat/polit, i a l'interior color marró-clar brillant i mateix acabat.

Mides: Diàmetre màxim = 23 cms.
 Diàmetre base = 9 cms.
 Alçada (part conservada) = 11 cms.
 Gruixudària pasta = 8 mm.

Urna A2.

Forma tancada, amb vora exvasada i llavi reentrant que acaba formant un bisell interior. El cos és bicònic i forma una carena mitja i arrodonida. El peu és pla, lleugerament umbilitat a l'interior (figs. 5 i 7).

Decoració: a l'exterior i part superior del cos presenta 11 solcs acanalats, paral·lels, horitzontals, amples i no molt profunds.

Pasta: de color negrós a l'interior. A l'exterior a més del color gris-negrós presenta unes tonalitats marrons. El desgreixant és de petites dimensions: quars, feldespat i miques.

Superfície: Té un acabat brunyit a l'interior. A l'exterior, en més mal estat de conservació, sembla que fou, també, brunyit.

Mides: Diàmetre boca = 16,2 cms.
 Diàmetre màxim = 24,6 cms.
 Diàmetre base = 13 cms.
 Alçada = 23,7 cms.
 Gruixudària pasta = 6 mm.

Plat/tapadora de la urna A2

De parets lleugerament còncaues, llavi arrodonit i fons pla lleugerament engruixit. No presenta decoració.

Pasta: granulosa, de color gris-vermel·losa, amb abundant desgreixant de gra mig, format per quars, feldespat i miques.

Superfície: de color gris a l'interior i gris vermellós a l'exterior. L'acabat és polit, amb àrees groller pel seu mal estat de conservació.

Mides: Diàmetre boca = 21,5 cms.
 Diàmetre base = 9,2 cms.
 Alçada = 8'1 cms.
 Gruixudària pasta = 10 mm. aprox.

* * *

L'única forma d'enterrament trobada fins l'actualitat correspon al tipus més senzill, és a dir, el simple forat de planta circular, de dimensions lleugerament superiors al vas cinerari, amb la urna dipositada verticalment i coberta amb la tapadora sense cap tipus de protecció ni senyalització. Aquesta estructura, coneguda amb el nom de fossa plana i que correspondria al tipus 1a de la tipologia proposada per E. Pons per a la regió de Girona (3),

(3) Veure PONS, E.; 1982 (b).

Fig. 7 - Detall urna A-2.

està documentada a la major part de les necròpolis d'incineració, essent sovint la de major freqüència (4).

Les restes òssies procedents de la cremació del cadàver estan dipositades a l'interior de la urna i en el cas de l'A1, també a l'exterior. Les seves petites dimensions (la major part són inferiors a 1,5 cms.) i la seva morfologia: manca de part esponjosa, color blanc, indiquen una forta cremació, estimable en unes temperatures de 700° o superiors (5). La seva quantitat era minsa, essent de 40 grams per la urna A1 i de 32 grams per l'A4. Caldria remarcar la inexistència d'aixovar.

Morfològicament de la urna A4 i A1 trobem els paral·lels més pròxims a les troballes de la Bauma de Can Eures (Perafita) (6), i a les de la cova Bora Tuna (Llorà, Gironès) (7). El motiu de decoració amb meandres és present en els jaciments de la cultura mailhaciana, si bé amb una tècnica més senzilla. A més, s'ha de remarcar en la urna A4 l'associació de diferents tècniques i motius.

Pel que fa a la urna A2, la seva morfologia: forma bitroncocònica amb vora exvasada, base plana i decoració amb acanalats a la part alta de la panxa, apareix des dels començaments del període Bronze Final. A manera d'exemple podem citar els del poblat de la Fonollera o la seva nombrosa presència en els jaciments del Rosselló-Llanguedoc en els pe-

ríodes Bronze Final II i IIIa de la cronologia de J. Guilaine (8). L'exemplar de Coll s'Avenc presenta, però, la particularitat d'associar aquesta forma amb una vora convexa, característiques molt menys freqüents. El paral·lel més pròxim són diferents fragments d'una urna procedent del jaciment de La Codina (Susqueda), la qual té aquesta variant amb la boca del vas lleugerament més oberta (9).

La descripció i comentaris anteriorment exposats ens confirmen que estem davant d'una necròpolis d'incineració que a partir dels elements ceràmics i estructures d'enterrament, podem situar en l'última etapa del període Bronze Final, en els segles IX - VIII aC. (Bronze Final III).

Malgrat trobar-nos en l'inici dels treballs d'investigació d'aquesta nova necròpolis, voldríem remarcar una sèrie d'aspectes que creiem importants per la justa valoració del jaciment.

En primer lloc, la seva ubicació geogràfica. Es situa en una zona alta (900 m.), tocant l'espadat o cingle rocós que domina una bona part del curs mig del riu Ter. La zona serveix de comunicació natural (com ho prova l'existència d'un "camí ral" a pocs metres de la necròpolis) entre els altiplans de l'interior: comarca d'Osona, Plana de Vic, darrers contraforts del Pre-Pirineu; amb les àrees de llevant, sobretot amb la comarca de la Selva, traçat seguit pel mateix riu Ter. L'abruptuositat del terreny i l'encaixonament del riu ha portat sovint a desestimar la factibilitat d'aquesta via de comunica-

(4) Per exemple a Agullana assoleixen més del 55 %, segons PALOL, P.; 1958 i PONS, E.; 1982 (b).

(5) Veure PERINET, G.; 1964.

(6) Veure VILASECA, S.; 1943.

(7) Veure PUERTAS, C.; 1974.

(8) Veure GUILAINE, J.; 1972.

(9) Veure PONS, E.; 1982 (a).

ció (10); caldrà, però, sobretot a partir de les noves troballes, revisar la seva possibilitat d'utilització en moments cronològics concrets.

És interessant senyalar, també, que aquestes característiques –punt geogràficament elevat, zona de pas– les trobem en d'altres jaciments a l'aire lliure del mateix moment cronològic, tant en la mateixa regió –Turó del Montgrós (El Brull), Puigcebró (Roda de Ter),... (11)– com en d'altres àrees de Catalunya (12) i que sembla constituir un tret característic d'ocupació humana de l'espai.

Aquesta situació geogràfica adquireix una major importància al plantejar-nos la problemàtica cultural de la introducció del ritus de la incineració a la Catalunya central o dels altiplans. Les recents in-

(10) Veure CURA i MORERA, M.; 1976-1978.

(11) Veure LÓPEZ i ROVIRA, J.; 1982 i MOLIST, M.; 1982.

(12) Veure PONS, E.; 1982 (b).

vestigacions mostren cada vegada amb més claretat l'arribada i evolució de les poblacions indo-europees a diferents regions de Catalunya; així veiem la forta implantació dels camps d'urnes al nord-est i regió costera fins al Tarragonés, o els assentaments dels camps de túmuls a les planes occidentals de l'interior. Per contra, la regió dels altiplans centrals, sobretot en la seva àrea oriental (Osona), presentava una gran pobresa d'informació. Si bé es coneixien algunes restes de cultura material aïllada d'aquest món cultural a diferents coves i abrics, com el ja citat de la Bauma de Can Eures o a les coves de la vall mitja del riu Ter –cova de les Pixarelles (Tavertet), cova de les Grioterres (Vilanova de Sau)– com també a l'aire lliure –Pla del Castell (Tavertet) (on futures investigacions precisaran les seves característiques)–; la necròpolis de Coll s'Avenç constitueix el primer testimoni evident del ritus incineratori en aquesta regió.

BIBLIOGRAFIA

- CURA i MORERA, M. (1976-1978): "Aportaciones al conocimiento del proceso de iberización en el interior de Cataluña". Simposi Internacional: Els orígens del món Ibèric. Rev. "AMPURIAS": 38-40, Barcelona, ps. 331-343.
- GUILAINE, J. (1972): *L'Âge du Bronze en Languedoc occidental, Rousillon. Ariège*. Klincksieck, París, 460 p. 134 ps.
- JUNYENT, E. (1976-1978): "Problemática general de la iberización en la Cataluña interior". Simposi Internacional: Els orígens del món Ibèric. Rev. "AMPURIAS" n.ºs 38-40, Barcelona. ps. 177-185.
- LÓPEZ, A.; ROVIRA, J. (1982): "L'Assentament del Bronze Final del Turó de Montgrós (El Brull, Osona)". XI Symposium de Prehistòria i Arqueologia Peninsular. Rev. *AUSA* vol. X/102-104, Vic, ps. 187-192.
- MALUQUER DE MOTES, J. (1946): "Las culturas hallstáticas en Cataluña". Rev. "AMPURIAS" VII-VIII, Barcelona, ps. 115-184, 15 ps.
- MOLIST MONTANYA, M. (1982): "Aportacions al coneixement dels períodes Bronze Final - 1.ª Edat del Ferro a la Comarca d'Osona". XI Symposium de Prehistòria i Arqueologia Peninsular. Rev. *AUSA*, vol. X/102-104, Vic, ps. 217-230.

- PALOL, P. de (1958): *La necròpolis hallstática de Agullana (Gerona)*. Biblioteca Prehistòrica Hispana, vol. I, Madrid, p. 235. III tablas. XVI làms.
- PERINET, G. (1964): "Détermination par diffraction X de la température de cuisson d'un ossement calciné. Application au matériel préhistorique". C.R. Acad. Scien. T. 258. París, ps. 4.115-6.
- PONS i BRUN, E. (1982 -a-): *Les agrupacions culturals de l'Empordà i del seu entorn adjacent en el període de transformació de l'edat del bronze a la del Ferro*. Tesis Doctoral (Inédita). Universitat de Barcelona.
- PONS i BRUN, E. (1982 -b-): "Les necròpolis d'incineració en el període entremig de les edats del Bronze-Ferro a la regió de Girona". Rev. *CYPSELA* IV, Girona, ps. 91-101.
- PUERTAS, C. (1974): *El material hallstático de la cueva de la Bora Tuna de Llorà (Gerona)*. Tesis de Licenciatura (Inédita). Universidad Autónoma de Madrid.
- VILASECA, S. (1943): "La Balma de Can Eures, término de Perafita, provincia de Barcelona"; Rev. "AMPURIAS", V., Barcelona. ps. 267-269, 1 làm.